

Ερευνητική εργασία Research article

Η σχέση της εξάρτησης από το διαδίκτυο με την αγχώδη και καταθλιπτική συμπτωματολογία

Ε. Σουλιώτη, Β. Σταυρόπουλος, Σ. Χρηστίδη,
Υ. Παπαστεφάνου, Π. Ρούσσος

*Μονάδα Απεξάρτησης 18 Άνω, Τμήμα Προβληματικής Χρήσης Διαδικτύου (Ενηλίκων),
Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής, Αθήνα*

Ψυχιατρική 2018, 29:160–171

Το διαδίκτυο δεν διαθέτει καμία εγγενή εθιστική ιδιότητα, παρόλα αυτά έχει την ικανότητα να διεγείρει τις αισθήσεις του χρήστη προκαλώντας ποικίλα υποκειμενικά βιώματα και εμπειρίες, οι οποίες ενδέχεται να είναι θετικές (προαγωγή της εκπαίδευσης) ή αρνητικές (εξάρτηση). Πολλοί είναι εκείνοι που επιλέγουν να επενδύσουν στον εικονικό κόσμο του διαδικτύου αποσύροντας την επένδυση από τη διά ζώσης επικοινωνία, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις η σύνδεση στο διαδίκτυο συνεπάγεται αποσύνδεση από την πραγματική ζωή, καθώς το άτομο απομονώνεται από τους γύρω του και ζει σε ένα εικονικό περιβάλλον. Υπό αυτές τις συνθήκες η υπέρμετρη χρήση του διαδικτύου ενδέχεται να οδηγήσει σε εξάρτηση. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στην εξάρτηση από το διαδίκτυο και την αγχώδη και καταθλιπτική συμπτωματολογία του χρήστη. Στην έρευνα συμμετείχαν 203 άτομα ηλικίας 17 έως 58 ετών (ΜΟ=26,03, Τ.Α.=7,92), τα οποία απευθύνθηκαν στο Τμήμα Προβληματικής Χρήσης Διαδικτύου της Μονάδας Απεξάρτησης 18 Άνω, ΨΝΑ, προκειμένου να λάβουν εξειδικευμένη βοήθεια για την εξάρτηση από το διαδίκτυο. Ο καθορισμός του βαθμού εξάρτησης αναφορικά με τη χρήση του διαδικτύου πραγματοποιήθηκε μέσω του ερωτηματολογίου εξάρτησης από το διαδίκτυο (Internet Addiction Test-IAT), ενώ για την εκτίμηση της αγχώδους και καταθλιπτικής συμπτωματολογίας χορηγήθηκε η αναθεωρημένη κλίμακα ενενήντα συμπτωμάτων (SCL-90-R). Η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας κατέδειξε ότι μεταξύ των δύο φύλων δεν παρατηρείται διαφορά ως προς την ένταση εξάρτησης από το διαδίκτυο. Οι μικρότεροι σε ηλικία χρήστες έχουν περισσότερες πιθανότητες εκδήλωσης εξαρτητικών συμπεριφορών σε σχέση με τη χρήση του διαδικτύου, χωρίς ωστόσο η σχέση αυτή να είναι στατιστικά σημαντική. Τέλος, σε ό,τι αφορά στη σχέση μεταξύ ψυχοπαθολογίας και εξάρτη-

σης από το διαδίκτυο, η αγχώδης συμπτωματολογία παρουσιάζει στατιστικά σημαντική χαμηλή θετική συσχέτιση με τον γενικό βαθμό της εξάρτησης από το διαδίκτυο και βρέθηκε να προβλέπει στην ανάλυση παλινδρόμησης την εξάρτηση από το διαδίκτυο, ενώ αν και θετική η σχέση με την καταθλιπτική συμπτωματολογία δεν βρέθηκε να είναι στατιστικά σημαντική, με τις γυναίκες, ωστόσο που εμφανίζουν καταθλιπτική συμπτωματολογία να είναι περισσότερο ευάλωτες στην εξάρτηση από το διαδίκτυο από τους άνδρες (που αιτήθηκαν θεραπεία). Η διερεύνηση των διαφορών μεταξύ των δύο φύλων και διαφορετικών ηλικιακών ομάδων συμβάλλει στον σχεδιασμό κατάλληλων προληπτικών και θεραπευτικών προγραμμάτων, ενώ η μελέτη της σχέσης μεταξύ εξάρτησης και άλλων ψυχικών/ψυχιατρικών διαταραχών συμβάλλει στην κατανόηση των μηχανισμών που διέπουν την εκδήλωση, διατήρηση και εξέλιξη της εξάρτησης από το εν λόγω μέσο καθιστώντας δυνατή την πληρέστερη εκτίμηση και αντιμετώπιση των συννοσηρών διαταραχών προλαμβάνοντας με τον τρόπο αυτόν την αρνητική επίδραση που ασκούν στην πρόγνωση της εξάρτησης.

Λέξεις ευρετηρίου: Εξάρτηση από το διαδίκτυο, ψυχοπαθολογία, αγχώδης συμπτωματολογία, καταθλιπτική συμπτωματολογία.

Εισαγωγή

Η απορρόφηση από τον εικονικό κόσμο συνιστά έναν τρόπο απόδρασης από την ευαλωτότητα και τα αρνητικά συναισθήματα που συνδέονται με ψυχιατρικές διαταραχές, όπως η κατάθλιψη¹⁻² και συνεπάγεται δυνητικά συμπεριφορικά προβλήματα³ και συμπτώματα πολλές φορές παρόμοια με εκείνα που συναντώνται στην αγχώδη και καταθλιπτική διαταραχή.⁴⁻⁵ Στο πλαίσιο αυτής της συλλογιστικής αξίζει να σημειωθεί η ψυχοτρόπος δράση των εξαρτητικών συμπεριφορών, στις οποίες έχει προταθεί να συμπεριληφθεί η εξάρτηση από το διαδίκτυο.⁶⁻⁹ Συγκεκριμένα, η διεθνής βιβλιογραφία φαίνεται να συμφωνεί διαχρονικά στο ότι η ανάγκη του ατόμου να τροποποιήσει, να μεταβάλλει, και κατ'επέκταση να ελέγξει μια πιθανά αρνητική συναισθηματική του κατάσταση είναι παράγοντας τόσο προδιαθεσικός (π.χ. χρόνιες διαταραχές της διάθεσης που κάνουν το άτομο ευάλωτο στις εξαρτήσεις) και πυροδοτικός (π.χ. έντονη κλιμάκωση αρνητικών συναισθημάτων πριν την ενεργοποίηση μιας εξαρτητικής συμπεριφοράς), όσο και παράγοντας συντήρησης (π.χ. η επίτευξη θετικών ή έστω λιγότερο αρνητικών συναισθημάτων μέσω μιας εξαρτητικής συμπεριφοράς που ενθαρρύνουν στην επανάληψή της) εξαρτητικών συμπεριφορών. Επακόλουθα, η εξάρτηση από το διαδίκτυο έχει επανειλημμένα προσδιοριστεί ως δευτερογενές σύμπτωμα (ή ως «η προβληματική λύση ενός άλλου προβλήματος», ή ως «το πρόσωπο του προβλήματος») που τείνει να ακολουθεί συμπτώματα

που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα κυρίως με δυσφορικά συναισθήματα, όπως οι καταθλιπτικές και αγχώδεις διαταραχές.¹⁰ Η συλλογιστική αυτή οδήγησε τη συγκεκριμένη μελέτη να δώσει μεγαλύτερη έμφαση/προτεραιότητα στη μελέτη της σχέσης εξάρτησης από το διαδίκτυο με την καταθλιπτική και την αγχώδη συμπτωματολογία, σε ένα κλινικό δείγμα ατόμων που αιτήθηκαν θεραπεία στο Τμήμα Προβληματικής Χρήσης Διαδικτύου της Μονάδας Απεξάρτησης 18 Άνω του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής.

Ενδιαφέρον είναι ίσως ότι στην πέμπτη έκδοση του DSM, η διαταραχή της εξάρτησης από τα διαδικτυακά παιχνίδια, η οποία έχει οριστεί ως υπότυπος της εξάρτησης από το διαδίκτυο, συμπεριλαμβάνεται στο τρίτο μέρος ως κλινική οντότητα που απαιτεί περαιτέρω κλινική έρευνα προτού θεωρηθεί επισήμως διαταραχή.¹¹⁻¹² Συνεπώς, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη για έναν πιο σαφή εννοιολογικό ορισμό, διαγνωστικά κριτήρια και ψυχομετρικά εργαλεία, ώστε να επιτραπεί ο σχεδιασμός κατάλληλων προληπτικών και θεραπευτικών μεθόδων.

Ο επιπολασμός στα παιδιά και τους εφήβους κυμαίνεται μεταξύ 1,6% και 36,7% και η ασυνέπεια των δεδομένων, έχει εν μέρει αποδοθεί στη χρήση διαφορετικών ψυχομετρικών εργαλείων για την εκτίμηση της εξάρτησης από το διαδίκτυο, στο διαφορετικό σημείο αποκοπής που επιλέγεται από τον εκάστοτε ερευνητή και στον ερευνητικό σχεδιασμό.¹³⁻¹⁴ Στην Ελλάδα το ποσοστό των παιδιών ηλικίας 12-18 ετών που εμφανίζουν εξάρτηση από το διαδίκτυο ανέρχεται σε 8,2%,¹⁵ ενώ για τον φοιτητικό πληθυσμό

ηλικίας 18–26 φτάνει το 11,6%.¹⁶ Σε άλλη μελέτη με συμμετέχοντες εφήβους (ΜΟ 15,8 ετών) το ποσοστό υπολογίζεται στο 1%.¹⁷ Όσον αφορά στο φύλο ορισμένες έρευνες εντοπίζουν διαφορά ως προς την επικράτηση με τους άνδρες να εμφανίζουν συχνότερα εξάρτηση,^{16,18–19} ενώ άλλες αναφέρουν παρόμοια ποσοστά και για τα δύο φύλα.^{19–22}

Οι νέοι άνδρες με χαμηλή κοινωνικότητα και αυτοεκτίμηση εκδηλώνουν συχνότερα εξάρτηση από το διαδίκτυο,^{23–25} ενώ ομάδα υψηλού κινδύνου φαίνεται να αποτελούν κυρίως οι έφηβοι και οι φοιτητές.²⁶ Οι άνδρες είναι συχνότεροι χρήστες των διαδικτυακών παιχνιδιών σε σύγκριση με τις γυναίκες, εύρημα το οποίο πιθανώς οφείλεται σε νευρολογικές και κοινωνικο-ποιοτικές διαδικασίες (η επιθετικότητα που είναι συχνά συνυφασμένη με τη χρήση διαδικτυακών παιχνιδιών είναι περισσότερο κοινωνικά αποδεκτή για τους άνδρες τόσο διαδικτυακά όσο και μη διαδικτυακά),²⁷ που ωθούν τους πρώτους σε επαναλαμβανόμενη ενασχόληση με αυτού του είδους τα παιχνίδια.²³

Σε σχέση με πιο επιδιαιρέεις-πρωτοπαθείς ψυχικές διαταραχές το 52% των ατόμων με εξάρτηση από το διαδίκτυο πληροί τα κριτήρια για μία τουλάχιστον διαταραχή προσωπικότητας, ενώ το 86% εκδηλώνει συννοσηρότητα με κάποια άλλη διαταραχή γενικότερα.²⁸ Η πλειονότητα των συμμετεχόντων πληροί τα κριτήρια για τουλάχιστον μια διαταραχή στον Άξονα Ι (συχνότερες οι διαταραχές της διάθεσης και οι αγχώδεις)^{5,29} ή τον Άξονα ΙΙ.³⁰ Μάλιστα, η ψυχοπαθολογία που εμφανίζεται παράλληλα μπορεί να επιδεινώσει τη συμπτωματολογία της εξάρτησης ανεξάρτητα από τη δομή της προσωπικότητας του χρήστη.²⁹ Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι η σχέση μεταξύ συμπεριφορών εξάρτησης από το διαδίκτυο και συννοσηρών μορφών ψυχοπαθολογίας έχει προσδιοριστεί ως μια δυναμική σχέση κυκλικής αιτιότητας (π.χ. η εξάρτηση από το διαδίκτυο αναπτύσσεται ως συμπεριφορά ελέγχου των δυσφορικών συναισθημάτων που απορρέουν από άλλες ψυχικές διαταραχές-δυσλειτουργίες, τις οποίες σε βάθος χρόνου φαίνεται να επιδεινώνει).⁶

Αντίστοιχα, σε σχέση με διαταραχές σχετιζόμενες με δυσφορικό συναίσθημα, εντοπίζεται συννοσηρότητα μεταξύ εξάρτησης από το διαδίκτυο και καταθλιπτικής ή αγχώδους συμπτωματολογίας²² και φαίνεται ότι οι χρήστες με εξάρτηση παρουσιάζουν

κοινά γενετικά χαρακτηριστικά και στοιχεία προσωπικότητας με τους καταθλιπτικούς ασθενείς.³¹ Οι εξαρτημένοι χρήστες εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά καταθλιπτικών συμπτωμάτων, χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται κατά πόσο η κατάθλιψη προηγείται ή συνιστά συνέπεια της εξάρτησης.^{2,32–33} Ειδικότερα στην περίπτωση των ανδρών εντοπίζεται συσχέτιση της καταθλιπτικής διαταραχής με την εξάρτηση,³³ όπου ο χρήστης επιδιώκει τη διαφυγή από τις δυσκολίες της πραγματικότητας μέσω της διαδικτυακής δραστηριότητας,³⁴ αφού η χρήση του μέσου παρέχει άμβλυνση του δυσφορικού συναισθήματος και αποφυγή των προβλημάτων με τρόπο παρόμοιο με εκείνο της χρήσης ουσιών, αλκοόλ, φαγητού ή χαρτοπαιξίας/τζόγου.³

Πιθανώς η χαμηλή αυτοεκτίμηση, ο φόβος απόρριψης, η ανάγκη αποδοχής και τα πτωχά κίνητρα που συνδέονται με την κατάθλιψη οδηγούν το άτομο σε υπερβολική χρήση του διαδικτύου.² Σε διαφορετικό συμπέρασμα καταλήγουν άλλοι ερευνητές, οι οποίοι δεν εντοπίζουν στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ κατάθλιψης και εξάρτησης.^{21,35} Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η κατάθλιψη συνιστά προδιαθεσικό παράγοντα για την εκδήλωση εξάρτησης από το διαδίκτυο,^{3,20,24,33,36} ενώ οι Kraut et al⁴ καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η κατάθλιψη δεν μπορεί να λειτουργήσει ως προβλεπτικός παράγοντας.

Κατά τη χρήση του διαδικτύου κάποιοι παράγοντες (όπως η φυσική παρουσία του άλλου) που ενισχύουν το κοινωνικό άγχος απουσιάζουν. Συνεπώς, άτομα με κοινωνικό άγχος είναι πιθανό να στραφούν στη χρήση του διαδικτύου ως μέσο ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων. Εν τη απουσία των στοιχείων εκείνων που προκαλούν άγχος κατά την πραγματική επαφή η διαμόρφωση και διατήρηση σχέσεων μέσω του διαδικτύου φαντάζει ευκολότερη. Η ανάπτυξη στενών διαπροσωπικών σχέσεων στον εικονικό κόσμο βελτιώνει την αυτοπεποίθηση και ευνοεί τη δοκιμή των κοινωνικών δεξιοτήτων στον πραγματικό κόσμο.³⁷ Η διεθνής ωστόσο βιβλιογραφία φαίνεται να συγκλίνει στο αντίθετο συμπέρασμα για την πλειοψηφία των ατόμων που κάνουν υπερβολική χρήση του διαδικτύου. Στο πλαίσιο αυτό έχει διεθνώς επικρατήσει η χρήση του όρου «Διαδικτυακό Παράδοξο» που περιγράφει την αντίφαση της κατάχρησης υπηρεσιών επικοινωνίας που καταλήγουν ωστόσο να απομο-

ώνουν τους χρήστες στην εκτός διαδικτύου ζωή τους.³⁸

Σε αυτό το πλαίσιο δεν εκπλήσσει το ότι οι εξαρτημένοι χρήστες εμφανίζουν υψηλά επίπεδα κοινωνικού άγχους σε αντίθεση με εκείνους που προβαίνουν σε ελεγχόμενη χρήση, πιθανώς λόγω της δυνατότητας κοινωνικής αλληλεπίδρασης, χωρίς να απαιτείται η παρουσία του άλλου, συνθήκη η οποία βιώνεται δυσφορικά από τα άτομα με κοινωνικό άγχος.^{39,42} Το έντονο άγχος δυσχεραίνει την επικοινωνία και τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις του ατόμου καθιστώντας το ευάλωτο στις αρνητικές επιδράσεις της υπερβολικής χρήσης του διαδικτύου. Δεδομένης της ψυχοκοινωνικής έκπτωσης που επιφέρει η υπερβολική χρήση του διαδικτύου, η εξάρτηση είναι πιθανό να επιδεινώνει το άγχος του χρήστη. Σύμφωνα με κάποιες έρευνες, όσο υψηλότερη είναι η τιμή του συμμετέχοντα στην κλίμακα της εξάρτησης, τόσο υψηλότερη είναι και στην κλίμακα άγχους,³⁶ ενώ άλλες δεν εντοπίζουν συσχέτιση.⁴⁰ Πρόσφατη έρευνα σε Ελληνικά διαχρονικά δεδομένα εφήβων (μη κλινικό δείγμα) έδειξε ότι η αγχώδης συμπτωματολογία όχι μόνο προβλέπει τον βαθμό εκδήλωσης συμπεριφορών χρήσης του διαδικτύου, αλλά και έχει σταθερά προβλεπτικό ρόλο κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης.⁷

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ εξάρτησης από το διαδίκτυο και αγχώδους και καταθλιπτικής συμπτωματολογίας. Η επιλογή της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας (κλινικό δείγμα ενήλικου πληθυσμού) έγινε κατόπιν βιβλιογραφικής ανασκόπησης και εφόσον στην πλειονότητα των ερευνών που μελετούν την εξάρτηση από το διαδίκτυο σε συνάρτηση με την κατάθλιψη και άλλες ψυχιατρικές διαταραχές, το δείγμα αφορά κυρίως σε παιδιά και εφήβους στην κοινότητα (μη κλινικά δείγματα).^{21,25,41}

Τα ερωτήματα που διερευνώνται είναι τα εξής:

1. Η ένταση των συμπτωμάτων εξάρτησης από το διαδίκτυο (μεταξύ θεραπευόμενων) διαφοροποιείται από το φύλο;
2. Η ηλικία του θεραπευόμενου σχετίζεται με την ένταση των συμπτωμάτων της εξάρτησης από το διαδίκτυο;
3. Σε ποιο βαθμό τα συμπτώματα εξάρτησης από το διαδίκτυο σχετίζονται με συμπτώματα ψυχοπαθολογίας (αγχώδους και καταθλιπτικής);

4. Επηρεάζεται ο βαθμός εξάρτησης από το διαδίκτυο από τη βαρύτητα της αγχώδους ή καταθλιπτικής συμπτωματολογίας του θεραπευόμενου;

Υλικό και μέθοδος

Συνολικά συμμετείχαν 203 άτομα ηλικίας 17–58 ετών (ΜΟ=26,03, ΤΑ=7,92) εκ των οποίων οι 179 ήταν άνδρες και οι υπόλοιπες 24 γυναίκες. Η διάρκεια χρήσης του διαδικτύου, κυμαίνεται από ένα έως 20 έτη με ΜΟ=7,9 και ΤΑ=4,1 έτη (πίνακας 1).

Ερωτηματολόγιο Δημογραφικών Στοιχείων: Λήψη βασικών δημογραφικών στοιχείων και πληροφοριών αναφορικά με τη χρήση του διαδικτύου (διάρκεια χρήσης, εφαρμογές και υπηρεσίες προτίμησης).

Ερωτηματολόγιο Εξάρτησης από το Διαδίκτυο Internet Addiction Test (IAT):³ Ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς για εφήβους και ενήλικους, το οποίο σχεδιάστηκε κατόπιν προσαρμογής των κριτηρίων του DSM-IV για την παθολογική χαρτοπαίξια προκειμένου να διερευνηθεί ο βαθμός επίδρασης της χρήσης του διαδικτύου στην καθημερινή ζωή του ατόμου. Έχει προσαρμοστεί στα Ελληνικά κατόπιν διπλής μετάφρασης και συναπαρτίζεται από 20 ερωτήσεις (οκτώ αφορούν στα συμπτώματα της εξάρτησης, δώδεκα στις αρνητικές συνέπειες της χρήσης). Οι απαντήσεις βαθμολογούνται σε πενταβάθμια κλίμακα Likert και η τελική τιμή προκύπτει από άθροιση των βαθμών των επιμέρους ερωτήσεων. Πρόκειται για έγκυρο και αξιόπιστο ερωτηματολόγιο με καλή εσωτερική συνοχή (Cronbach's $\alpha=0,93$), τα κατώφλια του οποίου αν και έχουν προσδιοριστεί για Έλληνες εφήβους, δεν έχουν σταθμιστεί σε ενήλικο Ελληνικό πληθυσμό.^{42–43}

Κλίμακα Ψυχοπαθολογίας Symptom Checklist-90-R (SCL-90-R):⁴⁴ Κλίμακα αυτοαναφοράς για τη σφαιρική αξιολόγηση της ψυχοπαθολογίας του εξεταζόμενου αποτελούμενη από 90 ερωτήματα, τα οποία αφορούν σε προβλήματα και συμπτώματα ψυχοπαθολογίας που σχετίζονται με τις εξής εννέα διαστάσεις: Σωματοποίηση, Ψυχαναγκαστικότητα/Καταναγκαστικότητα, Διαπροσωπική Ευαισθησία, Κατάθλιψη, Άγχος, Θυμός/Επιθετικότητα, Φοβικό άγχος, Παρανοειδής Ιδεασμός, Ψυχωτισμός. Εξάγονται τρεις επιπλέον δείκτες: Ο Γενικός Δείκτης Συμπτωμάτων (ΓΔΣ), που αφορά στον αριθμό των συμπτωμάτων που εκδηλώνει ο συμμετέχων και την

Πίνακας 1. Χαρακτηριστικά δείγματος

		Φύλο		Συνολικό	
		Γυναίκα	Άνδρας		
	Γυμνάσιο	n	1	8	9
		(%) Συνολικού	0,6%	4,7%	5,2%
	Λύκειο	n	11	86	97
		(%) Συνολικού	6,4%	50,0%	56,4%
Εκπαιδευτικό επίπεδο	ΙΕΚ/Κολέγιο	n	5	14	19
		(%) Συνολικού	2,9%	8,1%	11,0%
	ΤΕΙ/ΑΕΙ	n	3	34	37
		(%) Συνολικού	1,7%	19,8%	21,5%
	Μεταπτυχιακά	n	1	9	10
		(%) Συνολικού	0,6%	5,2%	5,8%
Συνολικό		nN	21	151	172
		(%) Συνολικού	12,2%	87,8%	100,0%
Ηλικία		ΜΟ=27,9 ΤΑ=10,55	ΜΟ=25,77 ΤΑ=7,48	ΜΟ=26,02 ΤΑ=7,90	
Έτη Χρήσης Διαδικτύου		ΜΟ=5,37 ΤΑ=3,47	ΜΟ=8,32 ΤΑ=4,11	ΜΟ=7,93 ΤΑ=4,15	

ένταση της ενόχλησης που προκύπτει από αυτά, το Σύνολο Θετικών Συμπτωμάτων (ΣΘΣ), που παρέχει πληροφορίες αποκλειστικά και μόνο για τον αριθμό των συμπτωμάτων που εκδηλώνονται και ο Δείκτης Ενόχλησης Θετικών Συμπτωμάτων (ΔΕΘΣ), που αναφέρεται στην ένταση μόνο της ενόχλησης που προκαλείται από τα συμπτώματα. Οι απαντήσεις σημειώνονται σε πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο έχει σταθμιστεί στον Ελληνικό πληθυσμό.⁴⁵ Χαρακτηρίζεται από ικανοποιητική εγκυρότητα κριτηρίου, ενώ διαπιστώνεται ικανοποιητική συγκλίνουσα εγκυρότητα με τις υποκλίμακες να εμφανίζουν σημαντικές συσχετίσεις με συναφείς υποκλίμακες του MMPI.⁴⁶

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Τμήμα Προβληματικής Χρήσης Διαδικτύου της Μονάδας Απεξάρτησης 18 Άνω (Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής) κατόπιν άδειας του Τμήματος Έρευνας, Τεκμηρίωσης και Εκπαίδευσης και η χορήγηση των

ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε από τους ειδικούς ψυχικής υγείας του τμήματος. Αφού γινόταν η ενημέρωση για τους σκοπούς της έρευνας, από κάθε συμμετέχοντα χορηγήθηκε έγγραφη συναίνεση, εφόσον του καθίστατο σαφές ότι θα τηρηθεί ανωνυμία και ότι η συμμετοχή του είναι εθελοντική.

Στατιστική ανάλυση

Αρχικά υπολογίστηκαν περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες που αφορούν στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων. Χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό κριτήριο t-test για ανεξάρτητα δείγματα για τον έλεγχο της επίδρασης του φύλου στην ένταση των συμπτωμάτων της εξάρτησης από το διαδίκτυο. Κατόπιν, εφαρμόστηκε ανάλυση γραμμικής παλινδρόμησης με μεταβλητές την εξάρτηση από το διαδίκτυο και την ηλικία των συμμετεχόντων. Στη συνέχεια, και αφού εξετάστηκε ο πίνακας συσχετίσεων του βαθμού εξάρτησης από το διαδίκτυο με την αγ-

χώδη και καταθλιπτική συμπτωματολογία, εισήχθησαν οι ανεξάρτητες μεταβλητές άγχος και κατάθλιψη σε ξεχωριστά στατιστικά μοντέλα ανάλυσης γραμμικής παλινδρόμησης, έτσι ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος πολυσυγγραμικότητας. Τέλος, διενεργήθηκε ανάλυση μετριασμού-αλληλεπίδρασης (moderation) βάσει της μεθοδολογίας που έχει προταθεί από τον Hayes προκειμένου να ελεγχθεί αν και κατά πόσο το φύλο αλληλεπιδρά με την κατάθλιψη ως προς την εξάρτηση από το διαδίκτυο. Σε όλες τις αναλύσεις έγινε χρήση της τεχνικής ανασχηματισμού δειγμάτων "bootstrapping" στον ελάχιστο συνιστώμενο βαθμό των 1000 δειγμάτων που διασφαλίζει την ορθότητα των αποτελεσμάτων από την απόκλιση των κατανομών των μεταβλητών από την κανονική κατανομή εξαιτίας της χρήσης κλινικού δείγματος.⁴⁷ Οι αναλύσεις πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση του στατιστικού λογισμικού SPSS 16.

Αποτελέσματα

Από τη σύγκριση του μέσου όρου ανδρών και γυναικών, όσον αφορά στην ένταση της συμπτωματολογίας, η διαφορά μεταξύ τους δεν είναι στατιστικά σημαντική [$t(173)=1,03$, $p=0,270$] (πίνακας 2).

Αναφορικά με την ηλικία, η συσχέτιση που παρουσιάζει με την εξάρτηση από το διαδίκτυο υπολογίζεται μηδενική και συγκεκριμένα ο συντελεστής συσχέτισης ισούται με 0,06, επομένως δεν είναι δυνατόν η ηλικία των θεραπευομένων να λειτουργήσει ως προβλεπτική μεταβλητή για την ένταση της συμπτωματολογίας της εξάρτησης από το διαδίκτυο.

Όσον αφορά στη σχέση μεταξύ ψυχοπαθολογίας και εξάρτησης, σε πρώτη φάση εξετάστηκε ο πίνακας συσχετίσεων του βαθμού εξάρτησης από το διαδίκτυο με τα συμπτώματα άγχους και κατάθλιψης (πίνακας 3).

Από τον υπολογισμό των συσχετίσεων φάνηκε ότι το άγχος παρουσιάζει στατιστικά σημαντική χαμηλή

Πίνακας 2. Φύλο και ένταση των συμπτωμάτων εξάρτησης από το διαδίκτυο.

	Φύλο	n	ΜΟ	ΤΑ
IAT-Συνολικό	Γυναίκα	19	51,1	14,7
	Άνδρας	156	46,5	18,7

Ερωτηματολόγιο Εξάρτησης από το Διαδίκτυο (IAT)

Πίνακας 3. Συσχέτιση του βαθμού εξάρτησης από το διαδίκτυο με την εκδήλωση ψυχοπαθολογίας (αγχώδης και καταθλιπτική).

	Κατάθλιψη	Άγχος	IAT-Συνολικό
Κατάθλιψη		0,07	0,12
Άγχος			0,30*
IAT-Συνολικό			

* $p<0,01$

Κλίμακα Ψυχοπαθολογίας (SCL-90-R), υποκλίμακες Κατάθλιψης και Άγχους

Ερωτηματολόγιο Εξάρτησης από το Διαδίκτυο (IAT)

θετική συσχέτιση με τον γενικό βαθμό της εξάρτησης από το διαδίκτυο σε αντίθεση με την καταθλιπτική συμπτωματολογία, όπου η συσχέτιση δεν ήταν στατιστικά σημαντική. Η στατιστικά σημαντική σχέση άγχους και βαθμού εξάρτησης από το διαδίκτυο επιβεβαιώνεται και από την ανάλυση γραμμικής παλινδρόμησης που ακολούθησε.

Όσον αφορά στην αγχώδη συμπτωματολογία, ο συντελεστής συσχέτισης είναι ίσος με 0,30 και ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 ίσος με 0,09. Δηλαδή, το 9% της διακύμανσης της εξαρτητικής χρήσης του διαδικτύου μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση του άγχους. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης, είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός [$F(1, 151)=14,50$, $p<0,001$]. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνεται ότι το άγχος ($\beta=0,30$, $t=3,81$, $p<0,01$) συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής (πίνακας 4).

Τέλος, διαπιστώνεται ότι η κατάθλιψη δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσει ως μεταβλητή πρόβλεψης του βαθμού εξάρτησης από το διαδίκτυο. Η γραμμική ανάλυση παλινδρόμησης με ανεξάρτητη μεταβλητή την καταθλιπτική συμπτωματολογία και εξαρτημένη

Πίνακας 4. Ανάλυση παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη του βαθμού εξάρτησης από το διαδίκτυο από την αγχώδη συμπτωματολογία των χρηστών.

Προβλεπτικός παράγοντας	B	SE B	β
Άγχος	6,70	1,76	0,30*

* $p<0,001$ $R^2=0,09$ Προσαρμοσμένο $R^2=0,08$

Κλίμακα Ψυχοπαθολογίας (SCL-90-R), υποκλίμακα Άγχους

τον βαθμό εξάρτησης από το διαδίκτυο παρουσίασε μια στατιστικά ασήμαντη κλίση γραμμικής παλινδρόμησης [$F(1, 151)=2,19, p=0,141$] που εξηγούσε μόνο το 1,4% της διακύμανσης των συμπεριφορών εξάρτησης από το διαδίκτυο ($R^2=0,014$). Κάθε μία μονάδα μεταβολής των καταθλιπτικών συμπτωμάτων συνδεόταν με μια στατιστικά ασήμαντη μεταβολή του δείκτη συμπτωμάτων της εξάρτησης από το διαδίκτυο της τάξης των 0,67 βαθμών/μονάδων σε μια κλίμακα μέτρησης με εύρος από 0 έως 100 ($b=0,67, p=0,141$).

Η κατάθλιψη χρησιμοποιήθηκε ως μεταβλητή πρόβλεψης, παρόλο που δεν υπήρχε συσχέτιση αρχικά, δεδομένου ότι τόσο η θεωρία όσο και προηγούμενες έρευνες που διενεργήθηκαν σε κοινοτικά δείγματα υποστηρίζουν την ύπαρξη σχέσης.

Προκειμένου να διερευνηθεί πιθανή διαφοροποίηση της σχέσης μεταξύ καταθλιπτικής συμπτωματολογίας και εξάρτησης από το διαδίκτυο με βάση το φύλο των συμμετεχόντων ακολουθήθηκε η μέθοδος ανάλυσης «μετριασμού» ή «αλληλεπίδρασης». Το μοντέλο που υπολογίστηκε εξέτασε τη μετριαστική επίδραση του φύλου στη σχέση μεταξύ καταθλιπτικής συμπτωματολογίας (ανεξάρτητη μεταβλητή) και εξάρτησης από το διαδίκτυο (εξαρτημένη μεταβλητή). Η εξίσωση που υπολογίστηκε ήταν η ακόλουθη:

$$\begin{aligned} & \text{Συμπτωματολογία εξάρτησης από το διαδίκτυο} \\ & = a + b_1 \text{Καταθλιπτική συμπτωματολογία} + \\ & b_2 \text{Φύλο} + b_3 [\text{Καταθλιπτική συμπτωματολογία} \\ & \times \text{Φύλο}] + \text{στατιστικό σφάλμα} \end{aligned}$$

Τα ευρήματα έδειξαν ότι το μοντέλο συνολικά εξηγούσε το 4% της διακύμανσης των συμπεριφορών της εξάρτησης από το διαδίκτυο. Η κλίση της γραμμικής παλινδρόμησης για το μοντέλο συνολικά ήταν στατιστικά ασήμαντη [$F(3, 142)=2,12, p=0,1004$]. Η αξιολόγηση του συντελεστή αλληλεπίδρασης έδειξε ότι το φύλο, και συγκεκριμένα οι γυναίκες, αλληλεπιδρά/αυξάνει στατιστικά σημαντικά την επίδραση της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας στις συμπεριφορές εξάρτησης από το διαδίκτυο ($b=10,17, t=2,02, p=0,046$). Το εύρημα αυτό δείχνει ότι όταν ένα άτομο (από τους συμμετέχοντες) είναι γυναίκα και ταυτόχρονα παρουσιάζει έναν βαθμό περισσότερο (από τον μέσον όρο των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα) στις συμπεριφορές κατάθλιψης, τότε οι συμπεριφορές εξάρτησης από το διαδίκτυο αυξάνονται κατά 10,17 μονάδες.

Συζήτηση

Στην παρούσα έρευνα δεν παρατηρείται διαφορά μεταξύ των δύο φύλων ως προς την ένταση της συμπτωματολογίας της εξάρτησης από το διαδίκτυο. Προγενέστερες μελέτες εστιάζουν κυρίως στη διαφορά ως προς τη συχνότητα και όχι την ένταση με ορισμένες να εντοπίζουν υψηλότερη συχνότητα στον ανδρικό πληθυσμό,^{16,18,19} ενώ άλλες παρόμοια και για τα δύο φύλα.¹⁹⁻²¹

Το δείγμα της έρευνας συνίστατο από θεραπευόμενους που απευθύνθηκαν στον φορέα για την αντιμετώπιση του προβλήματός τους. Συνεπώς, πρόκειται για πληθυσμό που είναι ήδη κινητοποιημένος να εμπλακεί σε κάποια μορφή θεραπείας. Το εν λόγω χαρακτηριστικό πιθανώς να δικαιολογεί την απουσία διαφοράς ανάμεσα στα δύο φύλα (μεταξύ θεραπευόμενων) ως προς την ένταση των συμπτωμάτων που σχετίζονται με την εξάρτηση από το διαδίκτυο, εφόσον στον γενικό πληθυσμό εντοπίζεται διαφοροποίηση.

Όσον αφορά στην ηλικία δεν φαίνεται να επιδρά στην εξάρτηση από το διαδίκτυο. Το εν λόγω εύρημα συμφωνεί με προγενέστερη μελέτη των Poli και Agrimi,⁴⁸ οι οποίοι κατά τη διερεύνηση της επικράτησης της εξάρτησης από το διαδίκτυο σε δείγμα 2.533 ατόμων δεν εντοπίζουν, επίσης, στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς την ηλικία.

Η απουσία διαφοράς ως προς το φύλο και την ηλικία σε σχέση με την εξάρτηση από το διαδίκτυο καταδεικνύει ότι στη σύγχρονη εποχή η εν λόγω διαταραχή πλήττει στον ίδιο βαθμό τόσο τους άνδρες όσο και τις γυναίκες ανεξαρτήτως ηλικίας. Αυτό είναι πιθανό να οφείλεται στην εύκολη πρόσβαση μέσω διαφόρων συσκευών και στην εξοικείωση του συνόλου, πλέον, του πληθυσμού με τη χρήση του διαδικτύου. Επιπρόσθετα, είναι πιθανό η απουσία διαφοράς να οφείλεται στη χρήση του συγκεκριμένου εργαλείου (IAT), σηματοδοτώντας την ανάγκη για τον σχεδιασμό και τη χρήση πιο εξελιγμένων και περισσότερο ευαίσθητων ψυχομετρικών εργαλείων που θα λαμβάνουν υπόψη τις εξελίξεις και την τρέχουσα πραγματικότητα.

Στην παρούσα μελέτη η αγχώδης συμπτωματολογία εμφανίζει συσχέτιση με την προβληματική χρήση του διαδικτύου και μπορεί να λειτουργήσει ως προβλεπτικός παράγοντας για την εξάρτηση. Σε

προγενέστερες μελέτες υψηλό ποσοστό των συμμετεχόντων με εξάρτηση πληρούσε τα κριτήρια για αγχώδη διαταραχή,^{5,29,36,39} ενώ όσο υψηλότερο είναι το σκορ στις κλίμακες αγχώδους συμπτωματολογίας, τόσο υψηλότερο είναι και στις κλίμακες που σχετίζονται με τον βαθμό εξάρτησης από το διαδίκτυο.^{36,39}

Μια ερμηνεία των παραπάνω ευρημάτων πιθανώς σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά του εικονικού κόσμου, που τον διαφοροποιούν από τον πραγματικό, καθιστώντας τον λιγότερο απειλητικό ειδικότερα για άτομα με αγχώδη συμπτωματολογία. Απουσία κάποιων παραγόντων που συνδέονται και ενισχύουν το άγχος (όπως είναι η έκθεση του ατόμου και της πραγματικής του ταυτότητας ή η άμεση ανταπόκριση στις αντιδράσεις του άλλου στην περίπτωση που η επικοινωνία λαμβάνει χώρα πρόσωπο με πρόσωπο), καθιστούν το διαδίκτυο προβλέψιμο και μη επικριτικό επιτρέποντας την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων, χωρίς να απαιτείται η φυσική παρουσία του άλλου προστατεύοντας τον χρήστη από τη ματαίωση που συνεπάγεται η διά ζώσης επικοινωνία. Δεδομένου ότι το άγχος δυσχεραίνει την κοινωνική αλληλεπίδραση, το διαδίκτυο συνιστά μια εναλλακτική για την κάλυψη των αναγκών επικοινωνίας, την συναισθηματική έκφραση του πραγματικού εαυτού και την εξοικείωση με δεξιότητες σχετίζεσθαι.

Από την άλλη, είναι εξίσου πιθανό η ψυχοκοινωνική έκπτωση λόγω υπερβολικής χρήσης του διαδικτύου να επιδεινώνει την αγχώδη συμπτωματολογία, ειδικότερα στην περίπτωση των χρηστών με κοινωνικό άγχος, όταν η κάλυψη των κοινωνικών αναγκών πραγματοποιείται αποκλειστικά μέσω διαδικτύου.^{7,27} Οι ανεπάρκειες στο σχετίζεσθαι και η δυσκολία σύναψης σχέσεων ενδεχομένως βιώνονται ως αποτυχία πλήττοντας την αυτοεικόνα και ενισχύοντας την αγχώδη συμπτωματολογία.

Επιπρόσθετα, τα αγχώδη άτομα είναι πιθανό να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο προκειμένου να αποφύγουν το άγχος και τις σκέψεις που το επιτείνουν επικεντρώνοντας την προσοχή τους στο ελκυστικό και ευχάριστο περιεχόμενο του διαδικτύου. Δεδομένου ότι η αποφυγή του προβλήματος/σκέψεων δεν συνιστά αντιμετώπιση, είναι πιθανό να δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος ωθώντας το άτομο στην ολοένα και συχνότερη χρήση του διαδικτύου.⁶

Η απουσία στατιστικά σημαντικής συσχέτισης μεταξύ καταθλιπτικής συμπτωματολογίας και εξάρτησης από το διαδίκτυο έρχεται σε αντίθεση τόσο με τη θεωρία όσο και με τα αποτελέσματα προγενέστερων ερευνών, οι οποίες υποστηρίζουν την ύπαρξη σχέσης μεταξύ των δύο μεταβλητών.^{2,3,29,31-33,49} Πέρα από τη συσχέτιση που εντοπίζεται μεταξύ των δύο διαταραχών, πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν τον προδιαθεσικό ρόλο της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας στην εκδήλωση της εξάρτησης από το διαδίκτυο,^{3,20,24,33,36} σύμφωνα με άλλους δεν επιβεβαιώνεται η ύπαρξη σχέσης αιτίου-αποτελέσματος, δεν είναι δηλαδή εφικτό να διευκρινιστεί κατά πόσο η μία προηγείται ή συνιστά συνέπεια της άλλης,^{2,31} ενώ οι Kraut et al⁴ καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η κατάθλιψη δεν μπορεί να λειτουργήσει ως προβλεπτικός παράγοντας για τη μετέπειτα χρήση του διαδικτύου.

Η διαφορά ανάμεσα στα αποτελέσματα της συγκεκριμένης μελέτης και άλλων ερευνών θα μπορούσε να αποδοθεί στα χαρακτηριστικά του δείγματος. Στην παρούσα το δείγμα είναι κλινικό (δείγμα θεραπευόμενων) και μάλιστα συνίσταται από άτομα κινητοποιημένα για θεραπεία. Ένας έντονα καταθλιπτικός ασθενής ενδέχεται να μην κινητοποιείτο και κατά συνέπεια να μην έφθανε σε κάποιον φορέα απευθύνοντας αίτημα για θεραπεία, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι πιθανότητες αποκλεισμού του από τη συμμετοχή σε έρευνες. Στα πλαίσια διερεύνησης κλινικούς δείγματος (και όχι κοινοτικού πληθυσμού) είναι μάλλον αναμενόμενο να υπάρχει μια ομοιογένεια τόσο ως προς τον βαθμό καταθλιπτικών συμπτωμάτων εξαιτίας πιθανής συννοσηρότητας όσο και του βαθμού εξάρτησης από το διαδίκτυο που πιθανόν να περιορίζει την ακριβή ανάδειξη της σχέσης μεταξύ των δύο μεταβλητών.

Ένας άλλος παράγοντας που είναι πιθανό να εμπλέκεται και να διαδραματίζει κάποιον ρόλο στη διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων αφορά στο φύλο σε σχέση με τη βαρύτητα της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας και την αντιμετώπιση αυτής. Χαρακτηριστικό προς αυτή την κατεύθυνση είναι το παράδειγμα της έρευνας των Ko et al,³³ οι οποίοι εντοπίζουν συσχέτιση μεταξύ καταθλιπτικής διαταραχής και εξάρτησης από το διαδίκτυο στην περίπτωση των ανδρών, χωρίς όμως αυτή να ισχύει και για τον γυναικείο πληθυσμό. Αποδίδουν τη διαφορά στον τρόπο με τον οποίο τα δύο φύλα επιλέγουν να

αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες, που προκύπτουν από τα συμπτώματα, με τις γυναίκες να επιλέγουν να απευθυνθούν σε κάποιον ειδικό και τους άνδρες να αντιμετωπίζουν το καταθλιπτικό συναίσθημα μόνοι ή προσφεύγοντας σε αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές. Συνεπώς, ένα σημαντικό ποσοστό των ασθενών με έντονη καταθλιπτική συμπτωματολογία είναι πιθανό να επιλέγει να επενδύσει στον εικονικό κόσμο του διαδικτύου εκδηλώνοντας εξάρτηση από αυτό αποφεύγοντας, παράλληλα, να απευθυνθεί σε φορείς ψυχικής υγείας προκειμένου να ανακουφιστεί από το δυσφορικό συναίσθημα λαμβάνοντας μέσω του διαδικτύου συναισθηματική στήριξη.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, αν και η σχέση μεταξύ κατάθλιψης και εξάρτησης από το διαδίκτυο είναι στατιστικά ασήμαντη, διαφοροποιείται σημαντικά, με τις γυναίκες που αιτήθηκαν θεραπεία στο τμήμα και παρουσιάζουν κατάθλιψη να έχουν περισσότερες συμπεριφορές εξάρτησης από το διαδίκτυο σε σχέση με τους άνδρες συνθεραπευόμενους τους. Το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να σημαίνει ότι αν και οι γυναίκες παρουσιάζουν λιγότερο συχνά συμπεριφορές εξάρτησης από το διαδίκτυο (σύμφωνα με έρευνες σε κοινοτικούς μη κλινικούς πληθυσμούς), όταν εμφανίσουν και ζητούν θεραπεία τείνουν να παρουσιάζουν σημαντικά εντονότερα συμπτώματα από τους άνδρες.^{15,27,43,49}

Στην παρούσα μελέτη, η απουσία συσχέτισης της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας με την εξάρτηση από το διαδίκτυο, συμφωνεί με τα ευρήματα ερευνών, οι οποίες δεν εντοπίζουν στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του σκορ των συμμετεχόντων στην κλίμακα για την εξάρτηση και την κλίμακα που χρησιμοποιείται για την εκτίμηση της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας²¹ ή υποστηρίζουν περιορισμένη επίδραση της κατάθλιψης στην ανάπτυξη της προβληματικής χρήσης του διαδικτύου, ειδικότερα όταν αυτή αποσκοπεί στην επικοινωνία.³⁵

Η διερεύνηση των διαφορών μεταξύ των δύο φύλων και διαφορετικών ηλικιακών ομάδων ως προς την εξάρτηση από το διαδίκτυο αναμένεται να συμβάλει στον σχεδιασμό κατάλληλων προληπτικών και θεραπευτικών στρατηγικών που να απευθύνονται σε χρήστες ή ομάδες χρηστών με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Η μελέτη της σχέσης μεταξύ εξάρτησης και άλλων ψυχικών/ψυχιατρικών διαταραχών συμβάλλει στην κατανόηση των μηχανισμών που

διέπουν την εκδήλωση, διατήρηση και εξέλιξη της εξάρτησης από το εν λόγω μέσο καθιστώντας δυνατή την πληρέστερη εκτίμηση και αντιμετώπιση των συννοσηρών διαταραχών προλαμβάνοντας με τον τρόπο αυτόν την αρνητική επίδραση που ασκούν στην πρόγνωση της εξάρτησης.

Δεδομένου ότι η ψυχοπαθολογία που εμφανίζεται παράλληλα με την εξάρτηση από το διαδίκτυο μπορεί να επιδεινώσει τη συμπτωματολογία που σχετίζεται με τον εθισμό,²⁹ η έγκαιρη παρέμβαση και αντιμετώπιση των ψυχιατρικών συμπτωμάτων που συνδέονται με διαταραχές που εκδηλώνονται παράλληλα με την εξάρτηση από το διαδίκτυο συνεπάγεται βελτίωση της προβληματικής χρήσης του διαδικτύου.²

Η συγκεκριμένη μελέτη παρουσιάζει ορισμένους περιορισμούς, όπως η χρήση ερωτηματολογίου για την εκτίμηση του βαθμού εξάρτησης από το διαδίκτυο, το οποίο δεν είναι σταθμισμένο στον Ελληνικό πληθυσμό. Ο χαρακτήρας του δείγματος (κλινικό) και ο τρόπος δειγματοληψίας (συμπτωματική) εμποδίζουν τη γενίκευση των αποτελεσμάτων, ενώ θα πρέπει να αναφερθεί και η υποανατιπροσώπηση των γυναικών στην παρούσα μελέτη. Τέλος, η αξιολόγηση των συμμετεχόντων μέσω της χρήσης ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς συνεπάγεται ορισμένες αδυναμίες και υστερεί σε σχέση με την εκτίμηση της ψυχοπαθολογίας κατόπιν κλινικής εξέτασης από επαγγελματία ψυχικής υγείας.

Προτείνεται για τη διεξαγωγή μελλοντικών ερευνών η έμφαση σε συγκεκριμένες εφαρμογές του διαδικτύου (π.χ. ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, δωμάτια επικοινωνίας, διαδικτυακό παιχνίδι), ώστε να είναι δυνατός ο εντοπισμός διαφορετικών τύπων εξάρτησης^{26,49} και η διαφοροποίηση των χρηστών ανάλογα με τον τρόπο χρήσης του διαδικτύου (π.χ. κοινωνική δικτύωση, λήψη πληροφοριών, κάλυψη ελεύθερου χρόνου), η συμπερίληψη συμμετεχόντων από τον γενικό πληθυσμό (άτομα που δεν έχουν απευθυνθεί σε εξειδικευμένο κέντρο) και ομάδας ελέγχου (άτομα που δεν πληρούν τα διαγνωστικά κριτήρια για εξάρτηση και σύγκριση με ομάδα ατόμων που έχουν λάβει διάγνωση, εξισωμένες ως προς την αγχώδη και καταθλιπτική συμπτωματολογία) και τέλος περαιτέρω διερεύνηση της σχέσης καταθλιπτικής συμπτωματολογίας-εξάρτησης από το διαδίκτυο λαμβάνοντας υπόψη τη βαρύτητα της συμπτωματολογίας⁵⁰ και την εφαρμογή κατάχρησης.

The relationship of internet addiction with anxiety and depressive symptomatology

E. Soulioti, V. Stavropoulos, S. Christidi,
Y. Papastefanou, P. Roussos

*Department of 18 ANO Dependence Treatment Unit, Department for Problematic Use of Internet (Adults),
Psychiatric Hospital of Attica, Athens, Greece*

Psychiatriki 2018, 29:160–171

Internet stimulates the user's senses causing a variety of subjective experiences and sensations, even though it has no inherent addictive quality. These experiences could be positive, as the improvement of education, or adverse, as the development of internet addiction. There are many people who prefer to invest their time and energy in the virtual world of the internet. They choose to withdraw their emotional investments from face to face communication, while in some cases the internet connection signifies the user's disconnection from the real life, as the person is isolated from the surrounding and lives in a virtual environment. Under these conditions the excessive use of internet may lead to addiction. The purpose of the present study was to investigate the relationship between internet addiction and anxiety and depressive symptomatology of the user. Participants were 203 internet users aged between 17 and 58 years (Mean=26.03, SD=7.92) who approached the Department For Problematic Use Of Internet, Addiction Unit "18ANO" in Psychiatric Hospital Of Attica to receive specialized help for their pathological internet use. Internet Addiction Test (IAT) was used for the assessment of internet addiction and Symptom Checklist-90-R (SCL-90-R) was administered for the evaluation of anxiety and depressive symptomatology. The analysis of the survey data showed that gender difference is not observed as to the intensity internet dependence. Younger users are more likely to develop addictive behaviour (in relation to internet use). At this point it should be noted that although positive, this association does not present to be statistically significant. Finally, regarding the relationship between psychopathology and internet addiction, anxiety symptomatology, which was moderately correlated with the overall score at IAT, was found to predict in regression analysis the internet addiction. There was no statistically significant association between internet addiction and depressive symptomatology, with women however, who presented with depressive symptoms to appear more vulnerable than men (who requested therapy from the department). Exploration of the effects of sex and age on internet addiction is expected contribute to the design of the appropriate preventive and therapeutic programs, whereas the study of the relationship between internet addiction and other psychiatric disorders would contribute the understanding of the mechanisms underpinning the development and onset of the addiction.

Key words: Internet addiction, psychopathology, anxiety symptoms, depressive symptoms.

Βιβλιογραφία

1. Young KS. Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *Am Behav Scient* 2004, 48:402–415, doi: 10.1177/0002764204270278
2. Young KS, Rogers RC. The relationship between depression and internet addiction. *Cyberpsycholo Behav* 1998, 1:25–28, doi: 10.1089/cpb.1998.1.25
3. Young KS. Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment. In: Vande-Creek L, Jackson TL (ed) *Innovations in clinical practice: a source book*. Vol.17 Professional Resource Press, Sarasota FL, 1999:19–31
4. Kraut R, Patterson M, Lundmark V, Kiesler S, Mukophadhyay T, Scherlis W. Internet paradox: a social technology that reduces social involvement and psychological well-being? *Am Psychol* 1998, 53:1017–1031, PMID: 9841579
5. Shapira NA, Goldsmith TD, Keck PE, Khosia UM, McElroy SL. Psychiatric features of individuals with problematic Internet use. *J Affect Disord* 2000, 57:267–272, PMID: 10708842

6. Stavropoulos V, Gentile D, Motti-Stefanidi F. A multilevel longitudinal study of adolescent internet addiction: The role of obsessive-compulsive symptoms and classroom openness to experience. *Eur J Dev Psychol* 2016, 13: 99–114, doi: 10.1186/s12991-017-0165-z
7. Stavropoulos V, Gomez R, Steen E, Beard C, Liew L, Griffiths MD. The longitudinal association between anxiety and Internet addiction in adolescence: The moderating effect of classroom extraversion. *J Behav Addict* 2017, 6:237–247, doi: 10.1556/2006.6.2017.026
8. Kuss DJ, Griffiths MD, Pontes HM. Chaos and confusion in DSM-5 diagnosis of Internet Gaming Disorder: Issues, concerns, and recommendations for clarity in the field. *J Behav Addict* 2017, 6:103–109, doi: 10.1556/2006.5.2016.062
9. Griffiths MD, Kuss DJ, Billieux J, Pontes HM. The evolution of Internet addiction: A global perspective. *Addict Behav* 2016, 53: 193–195, doi: 10.1016/j.addbeh.2015.11.001
10. Μάτσα Κ. *Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές. Το αίτιο της τοξικομανίας*. Άγρα, Αθήνα, 2001
11. Pontes HM, Griffiths MD. Internet addiction disorder and internet gaming disorder are not the same. *J Addict Res Ther* 2014, 5, doi: 10.4172/2155-6105.1000e124
12. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 5th ed. American Psychiatric Publishing, Arlington VA, 2013
13. Christakis DA. Internet addiction: a 21st century epidemic? *BMC Medicine* 2010, 8:1–3, doi: 10.1186/1741-7015-8-61
14. Ko CH, Yen JY, Yen CF, Chen CS, Che CC. The association between Internet addiction and psychiatric disorder: A review of the literature. *Eur Psychiatry* 2012, 27:1–8, doi: 10.1016/j.eurpsy.2010.04.011
15. Siomos D, Dafouli E, Braimiotis D, Mouzas O, Angelopoulos N. Internet addiction among Greek adolescent students. *Cyberpsych Behav* 2008, 11:653–657, Available from: http://www.academia.edu/4032228/Internet_addiction_as_an_important_predictor_in_early_detection_of_adolescent_drug_use_experience-implications_for_research_and_practice
16. Frangos CC, Frangos CC, Kiohos AP. Internet addiction among Greek university students: Demographic Associations with the Phenomenon, using the Greek version of Young's Internet Addiction Scale. *Int J Econ Sc App Res* 2010, 3:1–35, Available from: <http://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/20369>
17. Tsitsika A, Janikian M, Schoenmakers TM, Tzavela EC, Olafsson K, Wojcik S et al. Internet addictive behaviour in adolescence: A cross-sectional study in seven European countries. *Cyberpsychol Behav Soc Netw* 2014, 17:528–53, doi: 10.1089/cyber.2013.0382
18. Morahan-Martin J. Caught in the web: Research and criticism of the internet abuse with application to college students. In: Wolfe CR (ed) *Learning and teaching on the World Wide Web*. Academic Press, United States of America, 2001:191–220, doi: 10.1016/B978-012761891-3/50013-8
19. Yang SC, Tung CJ. Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Comput Hum Behav* 2007, 23:79–96, Available from: <https://pdfs.semanticscholar.org/7352/925e375549e4a001990ff93af72b7805f149.pdf>
20. Andreou E, Svoli H. The association between Internet user characteristics and dimensions of Internet addiction among Greek adolescents. *Int J Ment Health Addiction* 2013, 11:139–148, doi: 10.1007/s11469-012-9404-3
21. Kim K, Ryu E, Chon MY, Yeun EJ, Choi SY, Seo JS. Internet addiction in Korean adolescents and its relation to depression and suicidal ideation: A questionnaire survey. *Int J Nurs Stud* 2006, 42:185–192
22. Koukia E, Mangoulia P, Alexiou E. Internet addiction and psychopathological symptoms in Greek university students. *J Addict Behav Ther Rehabil* 2014, 3:1–5, doi: 10.4172/2324-9005.1000125
23. Canan F, Ataoglu A, Ozcetin A, Icmeli C. The association between internet addiction and dissociation among Turkish college students. *Compr Psychiatry* 2012, 53:422–426, doi: 10.1016/j.comppsy.2011.08.006
24. Evren C, Dalbudak E, Evren B, Demirci AC. High risk of Internet addiction and its relationship with lifetime substance use, psychological and behavioral problems among 10th grade adolescents. *Psychiat Danub* 2014, 26:330–339, Available from: [file:///C:/Users/HPS-Journal/Downloads/Dnb_26_4_330_9_Evr%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/HPS-Journal/Downloads/Dnb_26_4_330_9_Evr%20(2).pdf)
25. Yates TM, Gregor MA, Haviland MG. Child maltreatment, alexithymia and problematic Internet use in young adulthood. *Cyberpsych Beh Soc N* 2012, 15:219–225, doi: 10.1089/cyber.2011.0427
26. Widyanto L, Griffiths MD. Internet addiction: a critical review. *Int J Ment Health Ad* 2006, 4:31–51, Available from: http://www.academia.edu/429533/Widyanto_L_and_Griffiths_M.D._2006._Internet_addiction_A_critical_review._International_Journal_of_Mental_Health_and_Addiction_4_31-51
27. Anderson EL, Steen E, Stavropoulos V. Internet use and problematic internet use: A systematic review of longitudinal research trends in adolescence and emergent adulthood. *Intern J Adolesc Youth* 2016, 1–25, doi: 10.1080/02673843.2016.1227716
28. Block JJ. Issues for DSM-V: Internet addiction. *Am J Psychiatry* 2008, 165:306–307, doi: 10.1176/appi.ajp.2007.07101556
29. Floros G, Siomos K, Stogiannidou A, Giouzevas I, Garyfallos G. Comorbidity of psychiatric disorders with Internet addiction in a clinical sample: The effect of personality, defense style and psychopathology. *Addict Behav* 2014, 39:1839–1845, doi: 10.1016/j.addbeh.2014.07.031
30. Bernardi S, Pallanti S. Internet addiction: a descriptive clinical study focusing on comorbidities and dissociative symptoms. *Compr Psychiatry* 2009, 50:510–516, doi: 10.1016/j.comppsy.2008.11.011
31. Lee YS, Han DH, Yang KC, Daniels MA, Na C, Kee BS. Depression like characteristics of 5HTTLPR polymorphism and temperament in excessive internet users. *J Affect Disord* 2008, 109:165–169, doi: 10.1016/j.jad.2007.10.020
32. Morrison CM, Gore H. The relationship between excessive internet use and depression: A questionnaire-based study of 1319 young people and adults. *Psychopathology* 2010, 43:121–126, doi: 10.1159/000277001
33. Ko CH, Yen JY, Chen CS, Chen CC, Yen CF. Psychiatric comorbidity of internet addiction in college students: an interview study. *CNS Spectr* 2008, 13:147–153, PMID: 18227746

34. Whang LS, Lee S, Chang G. Internet over users' psychological profiles: a behavior sampling analysis on internet addiction. *Cyberpsychol Behav* 2003, 6:143–150, doi: 10.1089/109493103321640338
35. Caplan SE. Preference for online social interaction: a theory of problematic internet use and psychosocial well-being. *Comm Res* 2003, 30:625–648, Available from: https://soic.iupui.edu/files/Thesis_content_example2.pdf
36. Akin A, Iskender M. Internet addiction and depression, anxiety and stress. *IOJES* 2011, 3:138–148, Available from: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.658.6294&rep=rep1&type=pdf>
37. McKenna KYA, Bargh JA. Plan 9 from cyberspace: The implications of the Internet for personality and social psychology. *PSPR* 2000, 4:57–75, doi: 10.1207/S15327957PSPR0401_6
38. Kraut R, Kiesler S, Boneva B, Cummings J, Helgeson V, Crawford A. Internet paradox revisited. *J Soc Issues* 2002, 58:49–74, doi: 10.1111/1540-4560.00248
39. Hardie E, Tee MY. Excessive Internet Use: The role of personality, loneliness and social support networks in Internet addiction. *AJETS* 2007, 5:34–47, Available from: <http://ictaugustine.pbworks.com/f/Excessive+Internet+Use.pdf>
40. Montag C, Jurkiewicz M, Reuter M. Low self-directedness is a better predictor for problematic internet use than high neuroticism. *Comput Human Behav* 2010, 26:1531–1535, doi: 10.1016/j.chb.2010.05.021
41. Siomos K, Floros G, Fisoun V, Dafouli E, Farkonas N, Sergentani E et al. Evolution of internet addiction in Greek adolescent students over a two-year period: the impact of parental bonding. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 2012, 21:211–219, Available from: https://www.researchgate.net/publication/221811535_Evolution_of_Internet_addiction_in_Greek_adolescent_students_over_a_two-year_period_The_impact_of_parental_bonding
42. Leung L, Lee PSN. Impact of internet literacy, internet addiction symptoms, and internet activities on academic performance. *Soc Sci Comput Rev* 2012, 30:403–418, doi: 10.1177/0894439311435217
43. Stavropoulos V, Alexandraki K, Motti-Stefanidi F. Recognizing internet addiction: Prevalence and relationship to academic achievement in adolescents enrolled in urban and rural Greek high schools. *J Adolesc* 2013, 36:565–576
44. Derogatis LR. *Symptom Checklist-90-R: Administration, scoring and procedures manual*. 3rd ed. National Computer Systems Inc, Minneapolis, 1994
45. Ντώνιας Σ, Καραστεργίου Α, Μάνος Ν. Στάθμιση της κλίμακας ψυχοπαθολογίας Symptom Checklist-90-R σε ελληνικό πληθυσμό. *Ψυχιατρική* 1991, 2:42–48
46. Σταλίκας Α, Τριλίβα Σ, Ρούσση Π. *Τα ψυχομετρικά εργαλεία στην Ελλάδα: Μια συλλογή και παρουσίαση των ερωτηματολογίων, δοκιμασιών και καταλόγων καταγραφής χαρακτηριστικών στον Ελληνικό χώρο*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002
47. Berkovits I, Hancock GR, Nevitt J. Bootstrap resampling approaches for repeated measure designs: Relative robustness to sphericity and normality violations. *Educ Psychol Meas* 2000, 60:877–892, doi: 10.1177/00131640021970961
48. Poli R, Agrimi E. Internet addiction disorder: Prevalence in an Italian student population. *Nord J Psychiatry* 2012, 66: 55–59, doi: 10.3109/08039488.2011.605169
49. Kuss DJ, Griffiths MD, Binder JF. Internet addiction in students: Prevalence and risk factors. *Comput Human Behav* 2013, 29:959–966, doi: 10.1016/j.chb.2012.12.024
50. Bessière K, Kiesler S, Kraut R, Boneva BS. Effects of Internet use and social resources on changes in depression. *Inform Commun & Soc* 2008, 11:47–70, doi: 10.1080/13691180701858851

Αλληλογραφία: Ε. Σουλιώτη, Βουρνάζου 37, 115 21 Αμπελόκηποι, Αθήνα, Τηλ: 210-64 48 980, 210-64 48 003
e-mail: net18ano@gmail.com, www.18ano.gr